

Radikalleşme Güdümünde PKK Terör Örgütü

RADİKALLEŞME GÜDÜMÜNDE PKK TERÖR ÖRGÜTÜ

Sinan YILDIZ

1. GİRİŞ

Terör kelimesi ile insanlık ilk defa [Fransız Devrimi](#) sürecinde tanışmış olsa da tanımındaki "korku ve şiddet" eylem yöntemi ile bilinen tarihi kayıtlar içerisinde, yüzyıllar önce İ.S. 66-73 yılları arasında Ortadoğu'da bugünkü İsrail'in bulunduğu alanda, fanatik din adamlarının teşkilatladığı gizli ve iyi örgütlenmiş bir dini mezhep olan "Sicariî" adıyla bilinen ilk terör hareketinin var olduğu bilinmektedir.[1]

Günümüzde ise yaygınlaşan terör faaliyetleri içinde Türkiye Cumhuriyeti, Marksist ideoloji ile [Abdullah Öcalan](#) ve destekçisi 21 kişi tarafından 1978 yılında [Lice](#)'nin Fis köyünde kurulan PKK terör örgütü[2] ile halen günümüze kadar mücadelesine devam etmektedir.

Bu mücadele sistematiğinde başlarda istihbarat çalışmalarında terör örgütü genel çatısı ile mücadele kapsamında ele alınırken, örgütleri oluşturan ve temel taşı olan insan faktörünün irdelenmesi çok sonra inceleme altına alınmıştır. Bu kapsamda da temeli oluşturan parçacığı çözmek bütüncül olarak terörü çözmeye önemli bir adım olacaktır. Öyle ise radikal kelimesi nedir, türleri nelerdir, insan ve toplumlar özellikle terör örgütleri neden radikalleşir alt başlıkları altında başlangıcından itibaren radikalleşmenin güdümündeki PKK terör örgütünü ve radikalleşmesini önlemek için alınması gereken tedbirler nelerdir incelemek gerekir.

2. RADİKAL KELİMESİNİN ANLAMI VE TÜRLERİ

Fransızca kökenli "Radical" kelimesi Türk Dil Kurumu (TDK)'ya göre "kökten" olarak ifade edilmiştir[3] Sosyal bilimler açısından ise dini, siyasi ve toplumsal yaşam içerisinde herhangi bir konuda aşırılığ ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu aşırılığın kapsamı ise karşı çıkan unsuru hiçbir kabulde bulunmadan tüm olguları ile reddetmek üstüne kurulu bağnazlık seviyesinde düşünce ve davranış biçimini olarak değerlendirilmektedir. Kamusal ve akademik tartışmalarda daha çok dini terör örgütlerinin fikir yapısının ifadesinde kullanılmaktadır.

Radikalleşme hakkında kabul görmüş kesin sınıflandırma olmasa da bugüne kadar ortaya çıkan terör örgütleri ve toplumsal olayların analizi neticesinde yapılan araştırmalara göre etnik, dinsel, ideolojik radikalleşme ana başlıklarından öncelikle söz edilebilir. Örgütlerin genel düşünce yapısı düşündürdüğü etnik radikalleşmeye PKK ve ETA, dinsel radikalleşmeye Hizbullah ve Taliban, ideolojik radikalleşmeye TİKKO ve DHKP-C örnek olarak verilebilir.

3. İNSAN ve TOPLUMLAR ÖZELLİKLE TERÖR ÖRGÜTLERİ NEDEN RADİKALLEŞİR

Canlı bir birey olarak dünyaya gelen insan diğer canlılarda olduğu gibi eğitim sürecine kadar hayatta kalabilmek için temel yaşam öğretilerini ve toplumsal kuralları öncelikle kendi ailesinden öğrenirken, kendi yaşam mücadelesinde içinde bulunduğu toplumla uyum içerisinde yaşayabilmesi ve rekabet edebilmesi amacıyla aile bireyleri dışında eğitime tabi tutulmaktadır. Eğitimin temelindeki amaç içgüdüsel olarak gelen güce dayalı rekabet sürecinin fiziki çatışmadan uzaklaştırılarak uzlaşmacı bir sürece evrilmesini sağlamaktır. Birey yaşam içerisindeki öğrenme sürecinde öğrendiklerinden içselleştirdiklerini kendisine mal ederek bu değerler doğrultusunda yaşamını ve sosyal çevresini şekillendirmektedir. Beninsemediği değerler içerisinde sosyal bir çevre edinen bireyin kendi varlığını sürdürülebilmesi için J.Horgan'a göre de içinde bulunduğu sosyal toplumu ve onun değerlerini de korumak amacıyla şiddete yönelmesi radikalleşme olarak görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere radikalleşmenin kökeninde kendi ve içinde olduğu toplumun varlığını sürdürme güdüsünün tehlikeye düşmesi vardır. Öte yandan bireyin kendisinden farklı düşünen birey ya da grupları öncelikle "kendinleştirmeye (self improvement)" çalışması, bunun mümkün olmadığında ise "ötekileştirme (marginalization)" sonucu hasım olarak kabul etmesi de fiziki şiddeti içeren çatışmaların temelini oluşturmaktadır. Şiddet yolu ile doğru olduğunu düşündüklerini bir başkasına şiddet yolu ile kabul ettirme çabası ise radikalleşme süreci olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin eğitim sürecinde içselleştirmiş olduğu kabulleri daha sonra ulaşmaz bir biçimde tek doğru olarak dayatması ideolojik radikalleşme olarak önümüzde çıkmaktadır. Günümüz terör örgütlerinde bunu Ortadoğu ekseninde genel olarak dinsel ideolojiler olarak görmekteyiz. Ancak bununla beraber Marksist-Leninist, liberal, milli radikalleşmelerde yaygınlığını korumaktadır.

Bir terör gruplaşmasının oluşabilmesi öncelikle bir toplum içindeki düşünce yapısından farklı ideolojiye sahip bireylerin bir araya gelebilmesi ile oluşur. Temel unsur ideolojik alt yapıdır.

Örgütü oluşturanların birlikte ortak payda da oluşturdıkları ideolojiler aynı zamanda örgütünde ideolojisidir. Birey örgütlenmeden sonra artık ikincil plandadır. Örgütün korunmasının yolu örgütün oluşmasında temel olan ideolojisinin korunması ve yayılmasına bağlıdır. İdeolojinin korunmasının en tutarlı yolu ulaşmazlıktır. Zira "azı kabul eden çoğu kabul eder" deyiminden hareketle ideoloji ile çatışan her türlü olgu ile ulaşmak ideolojinin de sonunu getirecektir. Bu durumda örgütü ve örgütün ideolojisini kuran birey artık koruma güdüsü ile gerektiğinde kendisini dahi feda edecek her türlü şiddet eylemine dâhil olmak zorundadır.

Yayılmacılık aşamasında ise örgüte yakınlık duyanların çeşitli ikna unsurları ile etkilenerek örgüte dâhil edilmesi sürecinden sonra siyasi eğitimler ile örgütün temel ideolojisini örgüt mensuplarına benimsetmek esas alınmaktadır. PKK terör örgütü etnik bir ideolojide olduğunu ön plana çıkarsa da daha kuruluş aşamasından itibaren temelinde Marksist-Leninist ideoloji olduğu bilinmektedir.[4] Yayılmacılık aşamasında örgüte katılan çeşitli dini inanışa sahip bireyler başlangıçta genelde etnik olarak bir ideoloji güdümünde olsalar da örgüt içinde verilen siyasi eğitimlerin

sonucunda Marksist-Leninist ideoloji benimsetilmektedir. Bu ideolojinin hedefinde ise tam karşında olduğunu düşündüğü emperyalist yapının sonlandırılması öngörülmüştür.[5] Önce kendinleştirme ile örgüt ideolojinin yaygınlaştırılması, mümkün olmadığında ötekileştirme ile şiddet kullanarak karşı düşüncenin sonlandırılması vardır.

Şu ana kadar şiddeti kullanan radikal terör örgütlerinde sadece bir ideolojiden bahsetmekte mümkün değildir. Varlığını sürdürmek adına farklı birçok ideoloji barındırabildiği gibi bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak içinde farklı unsurları da barındıran terör, özellikle ideolojisi ve siyasi bir hareket barındırması ile farklı yönlere evrilebilir. Dini amaçlı faaliyetlerde bulunan terör gruplarının yanında Marksist-Leninist-Maoist ideoloji (Komünizm), Etnik kaynaklı ideoloji (Faşizm, Kürçütlük, Ermeni Milliyetçiliği gibi türleri) vardır. Bununla birlikte hem milliyetçi hem de dini ya da kendi özerkliklerini ilan etmeye çalışan örgütler de vardır. Pencap'ın bağımsızlığı için çalışan Sih, İspanya'nın kuzeyindeki Bask teröristleri, İrlanda'daki IRA, Sri Lanka'da Tamil Kurtuluş Cephesi, Kanada'daki Quebec Kurtuluş Cephesi bunlardan birkaçıdır. (Ari, T., 2008, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa, s.563*)

1980 yıllarda soğuk savaşın getirdiği silahlanma yarışında ekonomik olarak çöktüğe giren SSCB'nin 26 Aralık 1991'de dağılması ile dünya siyasetinde Marksist-Leninist ideolojilere sahip olan sistemlerde de değişim başlamıştır. Bu değişim Marksist-Leninist çizgide olan PKK bölücü terör örgütü içinde yaşanmış, Ocak 1995'te Irak'ta yapılan beşinci kongrede örgüt amblemindeki orak keçi çıkarılarak örgüte özgü de olsa sosyalizm devam ettirilmiştir.

Hatta Terörist başı Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla büyük bir üstünlük elde eden Türk Hükümeti, PKK'nın terör örgütü olarak tanınması konusunda diplomatik baskıların artmıştır. Türk hükümetinin bu hamlesinden kurtulmak isteyen örgüt yönetimi silahlı eylemler yerine siyaset manevraya ağırlık vermiş, 04 Nisan 2002'da örgüt ismini 'Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Partisi' (KADEK) yapmıştır. Marksist-Leninist temelli devlet anlayışından vazgeçerek demokratik eylemlere yönelmiştir. (Doğan, G., 2007, *Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme, İstanbul, İC Kültür Sanat Yayıncılık, s.121*)

Anlaşılabileceği üzere Radikalleşme Süreci öncelikle bireyin toplum içinde ferdî olarak ötekileşmesi ile başlamaktadır. Toplum ile uzlaşmayan birey kendisini öncelikle düşünsel yapıda yaşadığı toplumun düşünce yapısından ayırmaya başlar. Söylem bazında farklı olduğu topluma yaşanan çatışmalar ile yalnızlaşmaya başlar. Daha öncede ifade edildiği gibi bunun etnik, dini, ideolojik, ekonomik veya bunların karması şeklinde nedenleri olabilir. Örneğin yoksul biri bireyin zengin düşmanlığı sonucu emperyalizm ideolojisine karşı Marksist-Leninist ideolojiye dahil olması, azınlık durumunda etnik kimliğe sahip birinin ırkına haksızlık yapıldığını düşünerek etnik ideolojiye dahil olması, dini ideolojide olan birinin inançlarının kavramlarına aşırı anlamlar yükleyerek kendi inancı haricindekileri öldürülmesi gereken kafirler olarak ötekileştirmesi gibi. Bu süreç öncesinde yaşanan travmalar nedeni ile kendisine haksızlık edildiğini düşünme inancı daha da artabilir. Etnik olarak horlanmak, dini inançları nedeni ile ayıplanmak, ideolojik düşüncesi nedeni ile işinden olarak mali kayıplar yaşamak gibi.

Kendi düşünce sistematiğini ifade etme sürecinde toplumla çatışma yaşayan birey sosyal bir birey olarak bir topluma dâhil olma güdüsü ile düşüncelerini sorunsuzca ifade edebileceği toplum gruplarına dahil olacaktır. Diğer taraftan çatışma halinde bulunan toplumun ötekileştirici söylemleri radikalleşmenin toplumsallaşmasını ve siyasallaşmasını daha da arttıracaktır. Siyasi olarak radikalleşen grubun isteklerini elde edememesi çatışma ortamında uzlaşmacılıktan uzaklaşarak şiddetin tercih edilmesine yol açacaktır.

Şiddeti seçen terör örgütlerine bireysel katılım gerekçeleri incelendiğinde kesin sınırların olmadığı da görülmektedir. Katılım etkenlerinden birisi örgütün katılımcılarına sunduğu cezbedici söylemlerdir. Dini ideolojilerde genellikle istediği dini kaidelerin sonucunda elde edilecek inanç ödülleri, emperyalist düşünceye karşı tüm herkesin eşit paylaşımına olabileceği ifade edilen Marksist-Leninist söylemler, etnik azınlıkta olan bireyin çoğunlukla ayrı olarak söz sahibi olabileceği toprak vaadi bunlara örnek olarak verilebilir. Ancak bu katılımlarda bireylerin yaşamış olduğu bölgenin özellikleri değişkenliklere de sebebiyet vermektedir. Örneğin PKK terör örgütüne yoksulluk içindeki bir köy ferдинin katılımı, büyük bir metropolde yaşayan birinin katılımındaki ideolojiler farklılık gösterebilir. Günlük çatışma ortamlarında bir değişim radikalleşme modeli olarak etnik, dini, ideolojik etkenlerin haricinde güvenlik meselesi içinde olan personelin emeklilik sonrası şiddet içeren örgütlere dâhil oldukları da görülmüştür.

4. BAŞLANGICINDAN İTİBAREN RADİKALLEŞMENİN GÜDÜMÜNDEKİ PKK TERÖR ÖRGÜTÜ

Radikalleşme güdümündeki PKK terör örgütünü incelemeye öncelikle örgütün kurucusu olan Abdullah ÖCALAN ile başlamak gerekir.

Abdullah ÖCALAN; Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan [Sanlı Urfa](#) ilinin [Halfeti](#) ilçesi Ömerli köyünde 1951 yılında doğmuştur. Annesin [Türk](#), babasının [Kürt](#) olduğunu kendisi ifade etmiştir. Yedi kardeşin en büyüğüdür. Çocukluğunda asker olmak istemiş ancak sınavı kazanamamıştır. Liseyi 1966-1969 yılları arasında Ankara'da okuduğu dönemde [N.Fazıl Ksakar](#)'in sohbetlerine katılmış, [Komünizmle Mücadele Derneği](#) faaliyetlerine katılarak anti-komünist hareketlerde bulunmuştur. 1969-1970 yılları arası Diyarbakır'da kadastrada devlet memuru olarak görev yaptı. İstanbul Bakırköy Tapulama Müdürlüğüne atandığında [İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine](#) kayıt yaptırmış, aynı yıl [AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesine](#) geçiş yapmıştır.

Lise dönemine kadar muhafazakar düşünce yapısına rağmen üniversite öğrenciliğinde komünizme kaymıştır. Bu nedenle [Devrimci Doğu Kültür Ocakları](#) (DDKO) üyesi olmuş, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP/C) ile ilgilendi. Mahir Çayan ve [Deniz Gezmiş](#) fikirlerini benimsedi. 31 Mart 1972 tarihinde, [Doğu Perinçek](#) liderliğindeki Türkiye İhtilali Komünist Partisi yayını "Şafak Bildirisi"ni dağıtmak suçundan yedi ay hapis yattı. Ankara'da siyaset toplantıları düzenlediği bir grup öğrenci arkadaşla [6](#) ile 1974 yılında [Kürdistan Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği](#) Güneydoğu Anadolu'ya taşınmış ve bölgede faaliyetlerinde bulunmuştur. Ancak "komünizm propagandası yapmak" gerekçesi ile derneği 1975'te kapatılmıştır.

24 Mayıs 1978 günü [Kesire Yıldırım](#) ile evlenen Öcalan iki yıl sonra ayrılır. 27 Kasım 1978 tarihinde [Diyarbakır](#)'ın [Lice](#) ilçesi [Fis](#) köyünde [Kürdistan İşçi Partisi](#) (PKK)'ni kurdu. 1979'da Türk hükümeti tarafından örgüt üyelerinin tutuklanması ile Suriye'ye kaçtı. Lübnan'da Radikal örgütlerle ([Fİlİstin Kurtuluş Örgütü](#), [Fİlİstin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi](#), [El-Fetih](#), [Fİlİstin Halk Kurtuluş Cephesi](#)) görüşen Öcalan, PKK militanlarını Fİlİstinlilerden şiddet içeren radikal eylemlere yönelik eğitim almalarını sağladı. 1984'te Türkiye'de güvenlik güçlerinin karakollarına yapılan kanlı baskınlara kadar örgüt içinde de fikir ayrılıkları nedeniyle yüzlerce üyesini infaz ettirdi. 1984-1990 yılları arası terör örgütüne silahlı eylemlerinde "vur-kaç" taktiği uygularken, almış olduğu dış destek (eğitim, silah, teçhizat) ile güçlenerek "hareketli savaş" tekniği ile daha büyük gruplar ile silahlı saldırılar yapmıştır. 18 Ağustos 1992 "Şırnak Baskını" en büyük ve önemli silahlı eylemidir. 1998 yılında Türk Hükümetinin baskısı ile Suriye'den kovulana kadar sivil insan ve masum çocuklarda dahil birçok insanın ölümüne, milyarca liralık zarara yol açmıştır.

15 Şubat 1999'da Nairobi Havalimanı'nda Türk yetkililer tarafından tutuklanarak Türkiye'ye götürüldü. Halen cezaevinde tutukludur.[7]

Abdullah Öcalan öğrencilik ve çalışma hayatı boyunca almış olduğu eğitim gereği örgütün faaliyetlerini dört safha olarak belirlemiştir.

İlk olarak silahsız eylem döneminde sözde tüm Kürtlerde Kürçütlük bilinci geliştirmek, akabinde buldukları tüm ülkelerde özek bir yapı elde etmek, müteakiben bağımsız Kürt devletleri oluşturmak, son safhada ise bağımsızlaştırılan devletleri birleştirerek büyük Kürdistan kurmaktır.[8]

Abdullah ÖCALAN kurduğu terör örgütünü ideolojisinde öncelikle etnik ideoloji temelinde Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemiş, etnik ideoloji temelinde Kürt varlığını tarihi bir geçmişi dayandırmaya çalışarak ayrı bir millet yaratmak adına çeşitli dayanaklar yaratmaya çalışmış, ötekileştirme kapsamında Türklerin Kürt milletini asimile etmeye çalıştığı vurgusu ile radikalleşmenin ilk adımlarını daha örgütü kurma aşamasında örgütün ideolojisi haline getirmiştir. Marksist-Leninist çizgisi ile tarih içindeki dayandığı ilk isim ise Rus asıllı Vladimir Minorsky olmuştur. Minorsky milletlerin menşelerinin tarihi ve coğrafi elemanlara dayanmasının esas olduğu, etimolojik tespitinin sakıncalı olacağını savunmasına rağmen "The Encyclopaedia of Islam" 1925-1937 yılları arasında yazdığı 170 makaleden "Kürtler" maddesinde Kürt tarihini tamamen varsayımlara dayandırmış ve etimoloji ile izah etmeye çalışmıştır. Bu konuda çalışma yapan araştırmacılar da Minorsky'nin çalışmalarını esas olarak alarak birçok iddiada bulunmuşlardır.[9]

Hatta Abdullah Öcalan, bu konuda daha da ileri giderek Anadolu'da bir Arap Beyliği olan Mervani Devletinin (890-990) bir Kürt devleti olduğunu iddia ederek tarih bağlantısı kurmaya çalışmıştır.

Kürççe dili yaratma uğruna başka milletlerin kültürünü bir Kürt kültürü oluşturabilmek için eğip bükme gayretine girdiği görülmektedir. Bunun en bilinen örneği "Yeni gün" anlamındaki "Nevruz"dur.[10]

Çeşitli kaynaklarda M.Ö. III. yy. da Mete Han'dan itibaren Nevruz ve Nevruz kutlama faaliyetleri görülmektedir. Halen her yıl Türk Cumhuriyetleri'nde mart ayında 3-7 gün arası çeşitli şölenler bir bayram havasında Nevruz kutlanmaktadır. Nevruzun ilk günü 21 Mart On iki hayıvanlı Türk takviminde başlangıç günüdür (Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügat'it Türk). Selçuklu Türk Devleti'nde ise güneşin koç burcuna girdiği gün Nevruz ve yılbaşı olarak kabul edilmiştir.[11]

Abdullah ÖCALAN'ın radikalleşme sürecinde fikirlerini dayandırdığı diğer bir kaynağı ise tarihteki Kürçütlük Ayaklanmalarıdır. Türklerin Kürtleri asimile etmeye çalıştığı, hatta soykırım yaptığı yönünde iddialarını isyanlar geçmişiyle bağlayarak halen bu sorunun bugünde devam ettiği yönünde fikirleri terör kamplarında militanlarına siyasi eğitim vererek radikalleşmeyi arttırmaktadır.

Özellikle ele geçen üst düzey terörist ifadelerinden anlaşıldığı üzere kırsal kesimde devletin inkâplarının ulaşımında sorun olan bölgelerde silahlı mücadeleye yönelik etüt çalışmalarının yanı sıra devlete herhangi bir alanda sorun yaşayan tüm bölge halkı devlete karşı fikirler etrafında birleştirilerek ulusal kurtuluş ordusu oluşturulacak, bunun için gerekirse "zor" kullanılacaktır.

Zorun terör örgütü militanları ve bölge halkı için anlamı kısaca "senden yana değışle öldür" ilkesi idi ki bu tüm terör örgütlerinin kullandığı en etkili metottü. Öncelikle ideolojik eğitimle "kendinleştir" olmadığında "ötekileştir" ve öldür.

İdeolojik devşirmede öncelikle "yumuşak yüz" propagandası kullanılıyordu. Bölge halkı ile yapılan görüşmelerden de elde edilen bilgilere göre; 1960'lar sonrası 1970'li yıllara gelindiğinde "talebe hareketleri" adı verilen eylemlerle halka ayrılıkçı Kürtçü düşünce yaratmak maksadı ile sol görüşlü Marksist-Leninist düşüncede olan öğrenciler maşa olarak kullanılıyordu. Halkın her türlü sosyal (düğün, eğlence vb) ve dini (cenaze, kutsal gün kutlamaları vb) etkinliklerinde yardım faaliyetleri düzenleyerek duygusal yakınlaşma sağlanıyordu. Bunun diğer bir faydası ise genç insanlar ilk hedef olmak üzere örgüte uzun süreli olarak personel kazandırmaktı. Nitekim 1994 yılında teslim olan bölge sorumlusu "1993 yılında katılım o kadar çok artmış ki silah temininde bile zorlanıyorduk" şeklinde ifade kullanmıştı.

Bireysel anlamda radikalleşmelerin bir yönü de dış etkenler nedeni ile yaşanmış travmatik olaylar nedeni ile psikolojik kırılmalar. Bu olgu terör eylemleri içerisinde canlı bomba olaylarının araştırılmasında gözlemlenmiştir. Radikal olarak şiddetli bir yöntem olarak kullanılan terör örgütleri, canlı bomba eylemlerinde daha önceden herhangi bir olay sonucu yakınlarını kaybetmiş kişileri kullandığı görülmüştür. PKK'da olduğu gibi kırsal mücadele sırasında ciddi fiziki rahatsızlığı olan üyeleri canlı bomba olarak kullandığı görülmüştür.

1988 yılında Irak lideri Saddam Hüseyin'in Irak kuzeyinde bulunan Kürt halkına uyguladığı katliamı^[12] PKK terör örgütüne oldukça kıymetli bir gerekçe olmuş, intikam isteği ile radikalleşme güdümünde birçok sivil halk militanlaşmış, çok yakınlarını kaybeden sivil halk canlı bomba olarak Irak içlerinde kullanılmıştır.

Ancak bu olayların bitiminde bu sefer Irak yönetimi, İran yönetimi ile ortaklaşa Irak'ın kuzeyindeki Kürt gruplara yönelik askeri operasyon yaparak binlerce yerleşim alanı tahrip etmiş, özellikle eli silah tutan yetişkin erkekler hedef alınarak 182.000 kişi yok edilmiştir.^[13] Benzer şekilde travmatize edilen etnik topluluklar etnik veya dini olarak mensup oldukları toplumun intikamını almak üzere radikalleşerek şiddet yolunu seçmiş, bu amacı gerçekleştirmek üzere bölgelerindeki terörist örgütlere katılmışlardır.

5. PKK TERÖR ÖRGÜTÜNÜN RADİKALLEŞMESİNİ ÖNLEMEK İÇİN TEDBİRLER

PKK örgüt liderinin kendi ağzından kısa hayat biyografisine bakıldığında gençlik dönemlerinde dindar-muhafazakâr bir düşünce yapısında olmasına rağmen üniversite yıllarında Marksist-Leninist çizgiye kaydığı ve müteakiben etnik ötekileşmenin bir sonucu olarak radikalleştiği görülmektedir. Yapılan araştırmalarda terör örgütlerinin insan kaynağı olarak hedef aldığı eğitim döneminin lise ve üniversite yılları olduğu bilinmektedir.

Bu kapsamda devlet tarafından benzer tutum sergileyen bireylere yönelik önleyici sağlık programı uygulaması yapan özel olarak oluşturulmuş rehberlik ve danışma merkezlerine erişme imkânı verilmelidir. Ayrıca aileler içinde çağımızın iletişim sistemi alışkanlıkları kullanılarak farkındalık oluşturulmalı, çocuklarda bu tür farklılık gören ailelerin öncelikle bu tür merkezlere ulaşımı sağlanmalı, bu konuda kasti ihmali olan ailelere müeyyide uygulanmalıdır.

Bölge halkı ile yapılan görüşmelerden de elde edilen bilgilere göre; 1960'lar sonrası 1970'li yıllara gelindiğinde "talebe hareketleri" adı verilen eylemlerle halka ayrılıkçı Kürtçü düşünce yaratmak maksadı ile sol görüşlü Marksist-Leninist düşüncede olan öğrenciler maşa olarak kullanılıyordu. Halkın her türlü sosyal (düğün, eğlence vb) ve dini (cenaze, kutsal gün kutlamaları vb.) etkinliklerinde yardım faaliyetleri düzenleyerek duygusal yakınlaşma sağlanıyordu. Yine halka iletişim sistemleri kullanılarak yapılacak kamu spotu, dizi, film vb. programlar dâhilinde bu tür "yumuşak yüz" faaliyetlerinin arkasındaki asıl niyeti gösterecek programlar yapılarak halk bilinçlendirilmelidir.

Gençlerin bedensel gelişimi yanında psikolojik ve kişilik gelişimlerinin farklı disiplinler arası çalışma yapılarak bireysel ötekileşme ve radikalleşmenin sebepleri konusunda alanında uzman bilim insanları ile çalışma yapılmalı, ortaya konan sonuçlara uygun olarak önleyici programlar geliştirilerek bu kapsamda oluşturulacak birimler ile ebeveynlerin eğitimi sağlanmalıdır.

PKK terör örgütünün kullanmış olduğu Nevruz Günü ve Medyan Arap Devleti benzeri etnik ve kültürel ideolojilerinin temellerini dayandırdığı esaslarla ilgili tarihi ve kültürel olgular araştırmalarla gerçekçi veriler dehlileri ile ortaya konmalı, örgütün hedef olarak seçtiği kitlelere doğru bilgi vereceği yöntemler tespit edilmeli, farkındalık oluşturulmalıdır.

Milli mücadele dönemindeki Ali Batı İsyanı (11 Mayıs 1919) gibi bir takım etnik Kürt ayaklanmalarında halk dini gerekçelerle destek vermediğinden isyanlar kısa sürede bastırılmıştır. Örgütün hedefinde olan ve ideolojik olarak devşirmeye çalıştığı kitlelere örgütün erişim dönemi öncesi ortaokul döneminde verilecek eğitim sistemi ile hedef kitle radikalleşmesi önlenmelidir.

Örgütün sempatican kazanma döneminde etnik ideoloji "yumuşak yüz" kullanarak örgüte kazandırılan elemanlarına daha sonra terörist kamplarında Marksist-Leninist ideoloji verilmektedir. Çoğunlukla örgüte yakınlık duyanlar da dahil örgüte dahil olduğunda neler yaşandığını gerçek anlamıyla bilinmemektedir. Örgütün gerçek yüzünün dini hassasiyeti olan bölge halkına daha önce bir örgüt kampında çekilen "namazla dalga geçme videosu" gibi argümanlar kullanılarak anlatılmaktadır.

Psikolojik harekât kapsamında dünya üzerindeki birçok savaşta kullanılan propaganda sisteminin çok etkin olarak kullanılması, örgütün hedefindeki toplulukların "sokak arası" konuşmalarına yönelik istihbarat derinleştirilmeli, propaganda faaliyetlerinde "sokak arası" konuşmalarda dikkate alınmalıdır.

İnsanların yaş gruplarına bakılarak duygu ve düşünce sistemleri incelenmeli, yeni model olarak geliştirilen x,y,z, alfa, beta kuşak sorunları dâhil edilerek genç yaşlarda yaygın olan idealizm sürecinin ne olduğu anlaşılmalı, radikalizm başlangıcı olan evre öncesinde özellikle spor başta olmak üzere diğer alanlarda dâhil olmak üzere doğu ve güneydoğu gençliğinden başarılı olarak olumlu örnek teşkil edecek rol modelleri sürekli propaganda amaçlı kullanılmalıdır.

Örgütün kuruluş yıllarında örgütün etnik-ideolojik radikalleştirme propagandası yöntemleri olarak geleneksel yöntemleri kullandığı ve hedef olarak çoğunlukla sosyo-ekonomik yapısı düşük gençleri seçtiği görülmektedir. Ancak gelişen teknoloji sayesinde sosyal medyanın daha yoğun bir araç haline getirildiği görülmektedir. Hatta sosyal medya araçları ile radikalleşmenin ötesinde şiddete yönlendirici unsurlar da kullanılmaktadır. Bu kapsamda da kamu güvenliği için önleyici tedbirler alınmalıdır.

PKK örgütünün eğitim seviyesi incelendiğinde eğitim seviyesinin giderek yükseldiği görülmektedir. Medya araçları ile sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan üniversite öncesi radikalleştirilen gençlerin örgüt desteği ile üniversite eğitiminde başta mali olmak üzere gereken destek verilmekte, üniversite eğitimi için daha çok ucuz ülkeler ve okullar seçilmektedir. Sosyo-Ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının daha erken dönemde tespiti yapılarak devlet tarafından eğitim desteği sağlanmalıdır.

Tarihteki Kürtçü ayaklanmalar ve PKK terör örgütünün ortaya çıkışında asıl aktörün emperyalist İslam dışı ülkeler olduğu düşünülürken radikalleşme şiddetin önlenmesinde İslami kaidelerin ön plana çıkarılması için Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatı kullanılmalıdır. PKK terör örgütüne katılımın olduğu illerin durumu incelenerek Cuma hutbelerinde bu konular hakkında dini hususlar sürekli tekrar edilmelidir.

"12 Eylül İhtilali" dâhil terörle mücadele kapsamında radikalleşmeye neden olabilecek ötekileştirici her türlü kötü muamele önlenerek devlete güven sağlanmalı, bu kapsamda başta güvenlik kuvvetleri personeli olmak üzere gereken eğitimler farklı disiplinler altında verilmelidir.

Örgütün ilk kuruluş yıllarında çeşitli sebeplerle örgüte katılanların daha çok doğu ve güneydoğu bölgesinden olmasına rağmen son dönemlerde terör ve terör nedeni ile sosyo-ekonomik gerilemenin bir sonucu olarak metropollere göçen gençlerin örgüte daha çok katıldığı bilinmektedir. Bu konunun iyi analiz edilerek metropollerde radikalleşme süreci irdelenmeli ve önleyici tedbirler alınmalıdır.

3 Eylül 2019'da Diyarbakır ilinde başlatılan "Diyarbakır Anneleri" hareketi desteklenerek PKK terör örgütüne katılımın olduğu her ilde olacak tarzda ve kesintisiz uygulanacak şekilde devam ettirilmelidir. Uygulamaya sadece anneler değil ailenin birinci derece diğer yakınları da dâhil edilmelidir.

Örgütün radikalleşme sürecinde şiddete yönelme öncesinde silahlı eylemlere katılan örgüt militanlarına "Haşhaşiler" model örneğinde olduğu gibi uyuşturucu madde kullandırdığı bilinmektedir. Bu nedenle uyuşturucu kaçakçılığına yönelik çok etkin yöntemler uygulanmalı, bu kapsamda örgüte iltisaklı olarak uyuşturucu suçlu işleyenlere aynı zamanda terör suçundan da hukuki işlem yapılmalı, terör örgütünün finans kaynaklarını engellemek ana hedef olmalı, özellikle her türlü kaçakçılıkla mücadeleye önem verilmelidir.

Örgütün kongreleri takip edilerek uygulayacakları taktik ve stratejileri konusunda önceden bilgi alınmalı, bu taktik ve stratejileri engelleyici tedbirler alınarak, örgüt içinde genç militanlara örnek teşkil eden yönetici konumunda radikal olan yaşlı liderlere olan güven sarsılmalıdır.

Siyasi mücadelede PKK güdümünde olmayan ılımlı aktörlerin Kürt siyasetinde var olma şartlarının oluşturulabilmesi mutlaka sağlanmalı, radikal tavırlar sergileyen ve şiddeti özendirilen, terör örgütleri ile en küçük ilişkisi olanlar hakkında derhal işlem yapılmalıdır.

Ortadoğu ülkelerindeki kaotik ortamlar radikalleşmiş ve şiddetli kullanan terör örgütlerinin en çok faydalandığı ortamlardır. Örneğin körfez harekâtı sonrasında PKK terör örgütü eylemleri ve elde etmiş olduğu silahlar nedeniyle eylemlerinin de çeşitliği daha da artmıştır. Bu nedenle komşu ülkelerde siyasi istikrarın sağlanması için her türlü destek verilmeli, komşu ülkeler ile bu konuda müşterek istihbarat merkezleri kurulmalı ve ortak hareket edilmelidir.

Örgüte yönelik uygulanan lider kadronun yok edilmesi amaçlı para ödülü sadece güvenlik personeline yönelik değil özellikle en üst düzey yöneticiler için yabancı paramiliter personeli de cezp edecek hale getirilmelidir.

Bireysel radikalleşme sürecinden örgütün radikalleşmesi sürecinin tüm aşamaları incelenerek topluma yeniden kazandırmak için alınacak tedbirler sürekli değerlendirilmeli, teslim alınan teröristlerin hapisane sürecinde hapisane içi siyasi eğitimlerle daha da radikalleşmesi engellenmeli, hapisane sürecinde normalleşme süreci için bu konuda uzman personelle bir program çalışması yapılmalıdır.

PKK terör örgütünün uzantısı olan siyasi partilerin seçim kazandıkları bölgelerde genç nesil başta olmak üzere radikalleşme konusunda vatandaşları güdüledikleri ve devlet imkânlarının terörist eylemlerinde kullandığı mevcut uygulamalardan görülmektedir. Bu kapsamda ön araştırma sonucu belli seçim alanlarında yasal partilerin en güçlü partiye yönelik güç birleşmesi yapılarak parti çıkarılmaları değil milli çıkarların ön plana alınmalıdır. Zira perde gerisinden siyasi uzantısı ile seçim bölgelerinde diğer partilerin uzlaşmaması sonucu seçimi az farklı kazanabilen PKK terör örgütü daha sonra devlet imkânları kendi imkânları olarak sunarak daha önceki etnik bölücülükle radikalleştirdiği toplumlara şiddet yönünde daha da isteklendirirken devlet yanlı bireyleri de “zor” ilkesini ile kendisine mecbur ederek radikalleştirmektedir.

Genç rütbe ve makamlarda Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde terörle mücadele sırasında başarı ile görev yaparken yerel halk tarafından sevilen ve benimsenen mülki/adli/komuta kademesinin üst makamlar döneminde de yine aynı bölgelerde görevlendirilmesinin etnik ve ideolojik radikalleşmeyi engelleyeceği değerlendirilmektedir.

Kuşak farklılıklar dikkate alınarak Genç Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu vatandaşların dini inanç şekilleri dikkatle incelenmeli, önceki eski nesiller için etkili olan dini kaidelelerin etkisinin aynı olduğu varsayılmamalıdır. Bu kapsamda öncelikle yeni nesil gençliğin kullanmış olduğu internet ortamı paylaşımları takip edilmelidir.

PKK terör örgütünün kurulması, radikalleşmesi ve silahlı şiddet eylemlerine yönelmesini sadece Türkiye Devletinin bir sorunu olarak değerlendirilmemelidir. Zira 2006 yılında Irak kuzeyi Duhok kırsalında tüm bölgesel Kürt liderlerin ve iki ABD askeri yetkilinin katılımı ile yapılan gizli toplantıda alınan kararlar “Türkiye’den Kuzey Kürdistan, İran’dan Doğu Kürdistan, Irak’tan Güney Kürdistan ve Suriye’den koparılacak Batı Kürdistan daha sonra birleştirilerek Sömürgeci devletlerin güdümünde Büyük Kürdistan kurma” planlanmıştır. Değerlendirme aşamasında sadece Türkiye’den katılan örgüt elemanları esas alınarak bir değerlendirme değil adı geçen ülkelerden katılımında değerlendirme kapsamına alınmalıdır. Bugün gelinen aşamada Irak ve Suriye’de çeşitli bahaneler ile çıkarılan iç savaşlar neticesinde defacto olarak adı geçen sözde yerel Kürtçü yönetimler oluşturuldu. Burada Türkiye ve İran’da yaratılacak kargaşa sonrası oluşturulacak yerel yönetimler beklenmektedir.

PKK terör örgütünün kuruluş yıllarında “bir avuç çapulcu” denerek önemsenmeyen süreç kırkı aşkın süredir devam etmiştir. Örgütün son yıllarında teröre karşı uygulanan hususlar en başından uygulansa idi sonuç daha değişik olacaktı. Terörün ilk yıllarında 2000’li yıllara kadar sorun sadece güvenlik kuvvetlerinin bir sorunu olarak telakki edilerek topyekün mücadele edilmiştir. Oysa yukarıda bahsettiğimiz hususları ve daha da fazlasını uygulayarak yapılacak olan topyekün bir mücadele ile PKK Terör örgütünün radikalleşme güdümünden uzaklaştırılarak etkisizleştirilmesi önemlidir. Bu amaçla devletin her türlü organ ve unsuru bu amaç çevresinde bir çalışma grubu oluşturarak gayret göstermelidir. Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Millî İstihbarat Teşkilatı, gibi çoklu başlıklar yerine konuya ilişkin devletin her biriminden ve sivil toplum birimlerinden (Diyanet İşleri Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu vb.) her türlü terörle mücadele edecek şekilde teşekkül edilen Terörle Mücadele Birimi kurulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

6. SONUÇ

PKK terör örgütünün başlangıç döneminden itibaren diğer terör örgütleri gibi varlığını sürdürmesinin radikalleşmesine bağlı olduğu aşikârdır. Radikalleşmenin güdümünde bir terör örgütü olarak ilk dönemlerinde örgüt kurucuları seviyesinde Marksist-Leninist ideolojisini açık etse de tabanda sosyo-ekonomik yapının zayıf olduğu kırsaldaki etnik topluluklara insan kaynağı olarak yönelğinde ötekileşmiş, kimlik arayışında olan, radikalleşmeye yatkın bireylere etnik ideoloji ile yaklaşmıştır. Son dönemde ise terör örgütlerinin insan kaynağı olarak hedef aldığı eğitim döneminin lise ve üniversite yılları olduğu görülmektedir.

Devlet tarafından radikalleşmeye aday ya da hedef durumda olan bireylere yönelik önleyici tedbirler alabilecek özel olarak oluşturulmuş rehberlik ve danışma merkezlerine erişme imkânı verilmelidir.

Örgüte eleman temini kapsamında oluşturulan her türlü devlet dışı örgütsel yapılanma sıkı takibe alınarak devlet kontrolü haricinde “yumuşak yüz” faaliyetleri engellenmeli, kamu spotu, dizi, film vb. programlar dâhilinde bu tür “yumuşak yüz” faaliyetlerinin arkasındaki asıl niyeti gösterecek programlar yapılarak halk bilinçlendirilmelidir.

Ötekileşme ve radikalleşmenin sebepleri konusunda alanında uzman kurum, kuruluş ile ortak çalışma yapılmalı, önleyici programlar geliştirilerek son dönem hedef eğitim süreci olan lise ve üniversitelerde önleyici eğitim verilmelidir.

PKK terör örgütünün radikalleştirme amacıyla etnik ve kültürel ideolojilerin temelleri dayandığı esaslar asıl şekli ile ortaya konmalı, örgütün hedef olarak seçtiği kitlelere uygun yöntemlerle farkındalık oluşturulmalıdır.

Örgütün hedefinde olan ve ideolojik olarak devşirmeye çalıştığı kitlelere örgütün erişim dönemi öncesi ortaokul döneminde verilecek eğitim sistemi ile hedef kitle radikalleşmesi önlenmelidir.

Örgütün Marksist-Leninist gerçek yüzünün dini hassasiyeti olan bölge halkına uygun yöntemler vastasıyla anlatılmalıdır.

Örgütün hedefindeki toplulukların “sokak arası” konuşmalarına yönelik istihbarat derinleştirilmeli, propaganda faaliyetlerinde “sokak arası” konuşmalarda dikkate alınmalıdır.

İnsanların yaş gruplarına bakılarak duygu ve düşünce sistemleri incelenmeli, x,y,z, alfa, beta kuşak sorunları ve idealizm sürecinin ne olduğu anlaşılmalı, radikalizm başlangıcı olan evre öncesinde kültürel ve spor programları doğu ve güneydoğu gençliğinden başarılı olarak olumlu örnek teşkil edecek rol modeller sürekli propaganda amaçlı kullanılmalıdır.

Örgütün kuruluş yıllarında etnik-ideolojik radikalleştirmede geleneksel yöntemlerle çoğunlukla sosyo-ekonomik yapısı düşük gençleri seçtiği görülmektedir. İletişim teknolojinde gelişmeler sonucu sosyal medyanın daha yoğun bir araç haline getirildiği görülmektedir. Hatta sosyal medya araçları ile radikalleşmenin ötesinde şiddete yönlendirici unsurlar da kullanılmaktadır. Bu kapsamda da kamu güvenliği için önleyici tedbirler alınmalıdır.

Sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının daha erken dönemde tespiti yapılarak devlet tarafından eğitim desteği sağlanmalıdır.

Radikalleşme ve şiddetin önlenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı programları da kullanılarak Cuma hutbelerinde bu konular hakkında dini hususlar sürekli tekrar edilmelidir.

Radikalleşmeye neden olabilecek ötekileştirici her türlü kötü muamele önlenerek devlete güven sağlanmalı, bu kapsamda başta güvenlik kuvvetleri personeli olmak üzere gereken eğitimler farklı disiplinler altında verilmelidir.

Terör nedeni ile göç eden ancak büyük şehirlerde sosyo-ekonomik ve etnik nedenlerle radikalleşen gençliğin örgüte daha çok katıldığı görülmektedir. Metropollerde radikalleşme süreci irdelenmeli ve önleyici tedbirler alınmalıdır.

“Diyarbakır Anneleri” hareketi her ilde ailenin birinci derece diğer yakınları da dâhil edilmek suretiyle desteklenmeli, kesintisiz uygulanacak şekilde devam ettirilmelidir.

Kaçakçılığa yönelik çok etkin yöntemler uygulanmalı, bu kapsamda örgüte iltisaklı olarak uyuşturucu suçu işleyenlere aynı zamanda terör suçundan da hukuki işlem yapılmalı, terör örgütünün finans kaynaklarını engellemek ana hedef olmalı, özellikle her türlü kaçakçılıkla mücadeleye önem verilmelidir.

Örgütün kongreleri takip edilerek uygulayacakları taktik ve stratejileri konusunda önceden bilgi alınmalı, bu taktik ve stratejileri engelleyici tedbirler alınmalıdır.

Siyasi mücadelede PKK güdümünde olmayan ılımlı aktörlerin Kürt siyasetinde var olma şartlarının oluşturulabilmesi mutlaka sağlanmalı, radikal tavırlar sergileyen ve şiddeti özendiren, terör örgütleri ile en küçük ilişkisi olanlar hakkında derhal işlem yapılmalıdır.

Kaotik ortamlar radikalleşmiş ve şiddeti kullanan terör örgütlerinin en çok faydalandığı ortamlardır. Bu nedenle komşu ülkelerde siyasi istikrarın sağlanması için her türlü destek verilmeli, komşu ülkeler ile bu konuda müşterek merkezler kurulmalı ve ortak hareket edilmelidir.

Örgütün lider kadronun etkisizleştirilmesine yönelik para ödüllü özellikle üst düzey tepe yöneticiler için yabancı paramiliter personeli de cezp edecek hale getirilmelidir.

Radikalleşen bireyleri topluma yeniden kazandırmak için tedbirler sürekli değerlendirilmeli, teslim alınan teröristlerin hapisane sürecinde hapisane içi siyasi eğitimlerle daha da radikalleşmesi engellenmelidir.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde terörle mücadele sırasında başarı ile görev yaparken yerel halk tarafından sevilen ve benimsenen mülki/adli/komuta kademesinin ilerleyen

dönemlerde aynı bölgelerde görevlendirilmesinin etnik ve ideolojik radikalleşmeyi engelleyeceği değerlendirilmektedir.

Kuşak farklılıkları dikkate alınarak dini kaidelerin etkisi takip edilmelidir.

PKK terör örgütünün kurulması, radikalleşmesi ve silahlı şiddet eylemlerine yönelmesini hususunda dış etkenlerin ideoloji ve katkıları da incelenmelidir.

PKK terör örgütünün kuruluş yıllarında "bir avuç çapukcu" denerek önemsenmeyen süreç kırkı aşkın süredir devam etmiştir. Topyekûn bir mücadele ile PKK Terör örgütünün radikalleşme güdümünden uzaklaştırılarak etkisizleştirilmesi önemlidir. Bu amaçla devletin her türlü organı ve unsuru bu amaç çevresinde bir çalışma grubu oluşturarak gayret göstermelidir.

KAYNAKÇA

[1] Terör insanlık kadar eski, 20.01.2020, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/teror-insanlik-kadar-eski-15445>

[2] Taylor and Francis Group, 13 Eylül 2010, Alınma Tarihi: 11.05.2022, [Nationalisms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue. Foundation of PKK and The First Congress](#), ss. 133-139)

[3] <https://sozluk.gov.tr/> Alınma Tarihi: 12.05.2022

[4] Taylor and Francis Group, 13 Eylül 2010, Alınma Tarihi: 1305.2022, [Nationalisms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue. Foundation of PKK and The First Congress](#), ss. 133-139)

[5] Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 1994, Kendi İfadesiyle PKK Kimdir Ne yapmak İstiyor, Yayın No:3, Ankara, s.22

[6] PKK'nın kurucuları: [Cemil Bayık](#), [Duran Kalkan](#), Rıza Altun, [Mustafa Karasu](#), [Kemal Pir](#), [Mazlum Doğan](#), Haki Karer, Mehmet Hayri Durmuş.

[7] <https://www.britannica.com/biography/Abdullah-Ocalan>, Alınma Tarihi: 15.05.2022

[8] Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 1994, Kendi İfadesiyle PKK Kimdir Ne yapmak İstiyor, Yayın No:3, Ankara, s.15

[9] Minorsky, Vladimir F., 1992, Kürtler, İslam Ansiklopedisi, [Koral Yayınları](#), [İstanbul](#), C.VI., s.1089

[10] Başbuğ, H., 1985, Nevruz, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi, İstanbul, s.28

[11] Çay, Abdullhaluk M., 1992, a.g.m, s.16

[12] 1988 Kürt katliamı soykırım olarak etiketlendi, 08.03.2010, Alınma Tarihi:14.04.2022, https://www.upi.com/Top_News/Special/2010/03/08/1988-Kurdish-massacre-labeled-genocide/93471268062566/?u3L=1

[13] İngiliz parlamentosundan 'Kürt soykırımı' kararı, 01.03.2013, Alınma Tarihi:14.04.2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130301_kurt_soykirimi

Sinan YILDIZ